

DÜNYA ve TÜKKİYE PETBOL DURUMU

Kerim Behlül BERKİ

Maden Yüksek Mühendisi

Af— Dünya Petrol Durumu:

Dünya petrol sanayii, takriben son 10 sene gibi çok kısa bir zamanda muazzam bir şekilde inkişaf etmiş ve halen de inkişafta devam etmektedir. Bu gelişme, 2 nci Dünya Harbinden sonra petrole olan ihtiyacın çok süratle ve yıllık vasati % 7-8 nisbetinde artmasından ileri gelmiştir.

1950 yılında 534,832 milyon ton olan dünyaya ham petrol istihsali 1960 yılında 1.051,070 milyon tona, dünya ham petrol rezervleri ise aynı yıllarda 77.027 milyar varilden 293,044 milyar varile yükselmiştir. (Bir varil = 188,98 litre. 0,9 yoğunluk ile 1 varil == 143 Kg. olup 7 varil = 1 tondur.)

Dünya ham petrol istihsali artmakta devam ederken dünya petrol istihlâki de yükselmiş fakat artış daha az bir nisbette olmuş, halbuki dünya rafineri kapasitesi ihtiyacın fazlasıyla üstüne çıkmıştır.

Petrol istihlâk artışlarının sebeplerini bu maddenin diğer yakıtlara nazaran, tedarik kolaylığı, kalori üstünlüğü, fiyat farkı ve piyasaya daha uygun şartlarla arzı dolayısıyla müstehliklerin artan bir tercih göstermeleriyle izah eylemek mümkündür.

Halihazırda, Ortadoğu ile Karaib mntakası dünyanın başka ham petrol ihraç eden • memleketleridir. U. R. S. S. de yavaş yavaş ihracatını artırmaktadır.

Diğer batı ve doğu yarım küre memleketleri her ne kadar istihsallerini arttırmışlar ise de istihlâk temposunu takip edememişler ve petrol ithal etmekte devam etmişlerdir.

Son on senede petrol arama faaliyetleri de çok inkişaf etmiştir. Bu müddet zarfında, Amerikalılardan başka, bir takım yeni kumpanyalar kurulmuş, Fransızlar, İtalyanlar, Almanlar, Belçikalılardan müteşekkil milletler-

arası şirketler muhtelif bölgelerde petrol arama faaliyetlerine geçmişlerdir.

Arama çalışmaları, evvelce mevcudiyeti bilinen sahalara inhisar etmiş, 10 yılda, Ortadoğu petrol rezervleri, istihsal edilenlerden başka, takriben 2 milyar ton arttırılmıştır.

A.B.D. nin ve Venezuelamn rezervleri ise aynı nisbette artmamış fakat istihsal kapasite ile efektif istihsal miktarları yükselmiştir.

Bu arada, petrol arama faaliyetleri, o ana kadar dünyanın petrolü bulunmayan sahalalarına da intikal etmiş ve bilhassa Sahrada, Libyada, Basra körfezinde deniz altında (oof-Shore), ve dünyanın bir çok yerlerinde petrol bulunmuştur.

Diğer taraftan, petrol ithal eden memleket hükümetleri de, tediye muvazeneleri üzerinde menfi tesirleri bulunan döviz sarfiyatından kurtulmak için, millî duygular ve stratejik sebepler gibi bir çok âmillerin tesiriyle, kendi topraklarında yerli petrol kaynakları bulmak imkânlarını araştırmışlardır.

Bu memleketlerin bir kısmında petrol bulunmuş ve bunlar derhal müstahsil duruma geçmişlerdir.

1954 yılda 38 petrol müstahsili memleket varken, bu miktar 1955 de 46 ya ve 1959 yılında 53'e çıkmıştır.

İran'da petrolün millileştirilmesi, 1957 yılı Eylül ayında meydana gelen Süveyş Kanalı hâdiseleri ve Ortadoğu'da politik gelişmelerin doğurduğu emniyetsizlik ve istikrarsızlık petrol istihsal ve bilhassa nakil işlerini sekteye uğrattığından petrol taşıyan tankerlerin gerek adetleri ve gerekse taşıma kapasiteleri artırılmıştır.

Bu suretle, petrol ithal eden memleketler, bir taraftan petroleri bir yol üzerinden nakil etme ve yeni petrol kaynaklan meydana-

na çıkarmakla da bir kaynaktan petrol alma mecburiyetlerinden kendilerini kurtarabilmişlerdir.

Ayrıca, bir çok memleketlerde, yer altına döşenen büyük çapta borularla (Pipe - Lines), petrolün kolaylıkla ve ucuz olarak nakli temin edilmiştir.

Hülâsa ve netice olarak denilebilir ki,

Petrol'e olan taleplerin mütemadi bir şekilde artması petrol kaynaklarının emniyet altına alınma arzusu ve bu sahada büyük kârların, temin edilebileceği düşüncesi, son 10 sene zarfında, petrol aramalarını muazzam bir şekilde teşvik etmiş, bu sahaya yapılan geniş çapta yatırımlar ve gösterilen faaliyetler neticesinde, dünya petrol rezerv miktarları, elde edilen istihalden başka, 4 misli artmış ve ham petrol istihsal kapasitesi bugünkü ihtiyaçların üstüne çıkmıştır.

Fakat, diğer taraftan, taleplerin daha az bir tempo ile inkişaf etmesi ve bu arada, 1958 yılında A. B. D. nin kendi petrol endüstrisini yaşatmak için petrol ithalâtına koymuş olduğu tazyikat neticesinde bu memleket sarfiyatının düşmesi petrolcüler arasında rekabetin doğmasına sebep olmuştur.

Henüz başlangıçta bulunan Sahra petrollerinin pek yakın bir gelecekte yılda 50 milyon ton istihsal yapacağı, buna Libya'daki keşiflerin de katılacağı ve U.R.S.S. nin damping yapmak suretiyle petrol ihracat hacminin de artacağı düşünülecek olursa petrolcülerin yeni müsait pazarlar bulmak hususunda daha şiddetli rekabete sürükleneceği şüphesizdir.

Petrol şirketleri az ümitli sahalardan ziyade daha vaatkâr bölgeleri tercih etmeğe başlamışlar, diğer taraftan da yatırımlarını ve umumî idare masraflarını kısma yolunu tutmuşlardır. Gelirlerin umulan nisbette gelişmemiş olması her müteşebbiste, mümkün olduğu kadar maliyeti azaltma ve produktiviteyi çoğaltma temayülünü doğurmuştur.

Denilebilir ki, dünyanın bugünkü görünür petrol rezervleri istihsal ve rafinaj kapasiteleri ve petrol taşıma hacmi ile, uzun bir müddet, muhtemel herhangi petrol taleplerini karşılayabilecek bir durum göstermektedir.

Dünya hampetrol istihsalı 1961 yılında da artmakta devam etmiştir.

1960 1961 yıllarına ait istihsal miktarlarını gösteren tablo aşağıda sunulmuştur.

1961 yılı hampetrol istihsalı 1.118,905 •milyon tona ulaşmış ve bölgeler itibariyle:

Kuzey Amerika	384,200	milyon tonla	1	ci
Orta Doğu	282,790	" "	2	ci
Orta ve Güney Amerika	202,055	" "	3	cü
Sovyet Bloku	186,750	" "	4	cü
Uzak Doğu	26,925	" "	5	ci
Afrika	19,720	" "	6	cı
Batı Avrupa	16,465	" "	7	ci

olmuşlardır.

1960 yılında ise aynı sıra muhafaza edilmiş olup ancak Batı Avrupa 6 ncı, Afrika ise 7 nci bulunmakta idi.

1961 yılında, 1960 yılına nazaran kaydedilen 67.835 milyon tonluk (% 6,4 nisbetindeki) fazlalık, değişik nisbetlerde, muhtelif bölgelerden ve işletmeye açılmış olan yeni sahalardan ileri gelmiştir.

1959 yılında 1,3 milyon ton olan Fransız sahasının hampetrol istihsalı, 1960 yılında 8,6 milyon tona, 1961 yılında ise 16 milyon tona yükselmiştir.

Komşusu olan Libya'da ise geniş miktarda petrol rezervleri bulunmuş, 1961 yılının Ekim ayında yüksek kapasitede iki pipe-lines tesisi ikmal edilmiştir.

1962 yılında bu sahada 5 milyon ton ham petrol istihsal edileceği tahmin edilmektedir.

Dünyanın en yüksek istihsal miktarını temin etmekte devam eden A.B.D. nin hampetrol istihsalı (1961 de % 31,5) son üç yıl zarfında bir artış göstermemiş denilebilir. 1959, 1960 yıllarında 347 milyon ton olan bu miktar 1961 yılında ancak 353,5 milyon olarak tahakkuk etmiştir. Bunun sebeplerini istihsalin frenlenmiş olmasında aramak gerekir. Meselâ Teksas'da, 1957 de 161 gün olarak tesbit edilen istihsal günleri 1959 da 126, 1960 da 104 olmuştur.

Kanadanm istihsalinde 1960 yılına nazaran % 19 nisbetinde bir artış kaydedilmiştir. Bu inkişaf, daha ziyade A. B. D. nin Kanadadan ithal edilen petrolere tahdit edici bir tedbir koymamasından mütevellittir.

Yirmi yıldan beri dünya ikinciliğini muhafaza eden Venezüella ise, 1961 yılında yerini U.R. S. S. e bırakmış bulunmaktadır. Bu durum Venezüella petrolünün en büyük alıcısı bulunan A. B. D. nin bu petrolere koy-

İstihsal Bölgeleri	Dünya İstihsalı Milyon/Ton		Artışlar Milyon		Dünya İstihsalına göre % ler	
	1960	1961	Ton	1960 - 1961 %	1960	1961
B. D.	347,121	353,500				
Kanada	25,827	30,700				
Kuzey Amerika	372,948	384,200	+ 11,252	+ 3,0	35,5	34,2
Venezuela	147,863	151,000				
Kolombiya	7,864	7,500				
Trinite	6,126	6,600				
Küba	20	15				
Meksika	14,125	15,125				
Arjantin	9,146	12,500				
Brezil	3,871	4,720				
Peru	2,530	2,550				
Diğer	1,721	1,970				
Orta ve Güney Amerika	193,266	202,055	+ 8,789	+ 4,5	18,4	18,1
Kuveyt	81,863	83,000				
Suudi Arabistan	62,065	68,500				
İran	52,050	53,800				
Irak	47,500	49,000				
Bitaraf Bölge	7,284	8,700				
Katar	8,212	8,300				
Mısır	3,272	3,700				
Bahreyn	2,257	2,260				
Türkiye	362	400				
İsrail	129	130				
Orta Doğu	264,994	282,790	+ 17,796	+ 6,7	25,2	25,3
Endonezya	20,592	20,600				
Borneo	4,600	4,100				
Diğer	2,077	2,225				
Uzak Doğu	27,269	26,925	- 0,344	+ 1,3	2,6	2,4
Almanya	5,530	6,200				
Avusturya	2,448	2,370				
İtalya	1,993	2,170				
Fransa	1,998	2,100				
Hollanda	1,918	2,100				
Diğer	1,028	1,505				
Batı Avrupa	14,920	16,465	+ 1,545	+ 10,3	1,4	1,5
U. R. S. S.	147,900	166,000				
Romanya	11,500	11,600				
Çin	5,500	6,500				
Macaristan	1,215	1,450				
Diğer	1,134	1,200				
Sovyet Bloku	167,249	186,750	+ 19,501	+ 11,6	15,9	16,7
Cezair ve Sahra	8,548	16,000				
Nijerya	866	2,200				
Kongo	852	870				
Libya	—	500				
Diğer	153	150				
Afrika	10,424	19,720	+ 9,296	+ 8,9	1,—	1,8
Dünya Toplamı	1.051,070	1.118,905	+ 67 835	+ 6,4	100	100

muş olduğu tahdiden, Arjantin istihsalinin artmasıyla, bu memlekete yapılan ihracatın azalmasından, Kübaya olan sevkiyatın, ihtiyacın tamamen Sovyet Rusya tarafından karşılanması neticesi birdenbire durdurulmasından ileri gelmiştir.

Arjantin'de, ecnebi sermayenin ve teknisyenin celbine matuf yeni bir petrol politikasının tatbiki sayesinde, 1958 yılında 5,1 milyon ton olan istihsal, 1959 da 6,3, 1960 da 9,1 1961 de ise 12,5 milyon tona yükselerek, 4 yıl zarfında iki mislinden fazla bir artış göstermiştir. Bu netice, şimdiye kadar Batı Yarımküresinde fevkalâde olarak kaydedilenler meyanında bulunmaktadır. Halen elde edilen istihsal miktarı, bu memleketin takriben bütün ihtiyacını karşılamaktadır.

Orta Doğu'da da istihsal artmakta devam etmiş, 1959 da 230 milyon ton olan bu miktar, 1960 da 265 milyona 1961 de 283 milyona yükselmiş ve dünya ham petrol istihsalinin takriben %, 25 ini teşkil etmiştir.

Bununla beraber, dünya hampetrol rezervlerinin % 60 dan fazlasının bu bölgede bulunduğu nazarı itibara alınacak olursa bu nisbet, mütevazı bir seviyeyi ifade etmektedir.

Batı Avrupa bölgesine gelince, bu bölgede, 1,5 milyon tonluk artış olmuş fakat Afrika'nın 9,3 milyonluk artışı karşısında, 1960 yılında 6 ncı olan bölge istihsal sırasını 1961 de Afrika'ya bırakmış ve kendisi 7 nci olmuştur.

Sovyet Rusya'da, son yıllar zarfında büyük inkişaf kaydedilmiştir. 1959 da 129,5 milyon ton olan bu memleketin hampetrol istihsalini 1960 da 147,9 milyon tona, 1961 de ise 166 milyon tona yükselmiştir. 1961 de 1960 a nazaran artış miktarı 18,100 milyon ton olup artış nisbeti ise % 12,31 dir. Bu büyük artışları Sovyet Rusya hür dünya petrol pazarlarına ucuz petrol sevketmek suretiyle damping yapmakta ve dünya petrol fiyatları üzerinde kuvvetli tazyikler meydana getirmektedir.

Çin'de 1 milyon tonluk bir artış kaydedilmiş ise de, miktarlar 700 milyonluk nüfusa kıyas edilecek olursa çok düşük bir seviye göstermektedir.

Dünya hampetrol istihsalinin artışı yanında, dünya petrol istihlâki de artmakta devam etmektedir. 1961 yılında petrol istihlâkinde 1960 yılına nazaran takriben % 4,7 nisbetinde bir artış kaydedilmiştir.

Dünyanın en büyük müstehlîki olan A. B. D. inde, son iki sene zarfında çok cüz'î artış olmuş, buna mukabil Batı Avrupada, 1959 ile 1960 arasında istihlâk % 18 nisbetinde, artmıştır. Artışlar bilhassa Batı Almanya'da (% 25 1960 da ve %, 22 1961 de), İtalya'da (>% 33 1960 da ve % 17 1961 de), olmuş Fransada ise % 11 in altında kalmıştır.

Uzak Doğu'da, Japonya'nın inkişafı kayda değer bir surette olmuştur (% 38 1960 da).

Sovyet Rusya, ekonomisini geliştirmek için daha ziyade miktarları yıldan yıla artan ağır petrol müştaklarına ihtiyaç göstermiş, benzin talepleri ise otomobil miktarının azlığı karşısında frenlenmiştir.

Petrol istihlâkinden bahsedilirken tabii gaz sarfiyatının ehemmiyetine de işaret etmek yerinde olur.

A. B. D. inde bu maddeye olan talep çok mühim miktarda artmakta devam etmektedir. Kanada da 1955 ve 1960 yılları arasında ticarî gaz istihsalini üç misli fazlalaştırmıştır. U.R.S.S. de ise aynı yıllar zarfında istihsal takriben 5 misli artmıştır.

Tabii gaz Batı Avrupa, İtalya, Fransa, Avusturya gibi memleketlerin ekonomilerinde mühim rol oynamaktadır.

Umumiyet itibariyle denilebilir ki, petrol ve tabii gazlar, dünyanın kullanılmakta olan primer enerji kaynakları meyanında, ehemiyeti günden güne artan bir yer almaktadırlar.

1900 yılında kömür, bilûmum enerji istihsalini temin eder iken, bugün ancak bunun yansım karşılamaaktadır. Petrolün nisbeti % 34, tabii gazın ise % 14 dür. Bu konuda da dünya bölgeleri arasında bir tefrik yapmak yerinde olur. Kuzey Amerikada, uimamî enerji istihlâkinde petrol % 42 tabii gaz % 30 nisbetinde yer almaktadır. Batı Avrupada ise sırası ile bu miktarlar % 25 ve % 2 dir.

Tabii gazın, petrol talepleri üzerindeki tesiri büyük olmuştur. Tabii gaz, Amerika Birleşik Devletlerinde petrol faaliyetinin gelişme süratini azaltan başlıca sebeplerden birisi olduğu gibi, İtalya ve Fransa'da da Fuel Öü'e olan talebi azaltmıştır.

Buna rağmen, tabii gazın bu tesiri dünya çapında düşünüldüğü taktirde büyük değildir. Bunun başlıca sebebi tek bir kelime ile ifade edilebilir: "Nakliyat". Son zaman-

lara kadar tabii gazları nakletmek için sadece bir yol mevcuttu. Bu da pipe-line'ler idi. Gazın pipe-line'ler vasıtasıyla nakil masrafları petrolün aynı şekilde naklinden mütevellit masrafların üç misline balığ olmaktadır.

Bu yolda kaydedilen gelişme is durumu bir hayli değiştirecek gibi görünmektedir. Gaz nakliyatında faydalanılacak frigorifik tankerler pahalıya mal olmaktadır. Cezayir ve İngiltere'deki gaz müstahsilleri arasında günde 2.831,600 milyon metre küpe şamil yeni bir mukavele imzalanmıştır; yine de bu faaliyet başlangıç mahiyetindedir. Maliyet probleminin halledilmesi halinde gazın daha çok uzun bir müddet dünya petrol piyasasında büyük bir mevki işgal edeceği ifade edilebilir. Cezayirde Avrupaya gaz nakliyatını mümkün kılmak üzere Akdeniz'i kat edecek çaptaki denizaltı pipe^lines'lerinden istifade edilmesi diğer bir ihtimaldir. Fransızlar bu konuda büyük çapta deneyler yapmışlardır. Günün brinde bu projenin başarıya ulaşacağı umulmaktadır.

Bu arada, Avrupa kıtasında halen keşfedilmiş bulunan büyük gaz rezervleri mevcuttur. Meselâ Fransa'nın Lacq sahası son zamanlarda günde 19,821.200 milyon metre küp gaz istihsal etmektedir. İtalya'da (Ravenna yakınlarında) ve Hollanda'da istihsalı mümkün rezervler keşfedilmiştir.

Bellibaşlı diğer bir gelişme, LPG gazı frigorifik ihracat tesislerindedir. Bunlardan ikisi son olarak Suudi Arabistan ve Kuveyt'te faaliyete geçirilmiştir.

Ayrıca, halen Orta Doğudaki gazlardan istifade edilerek bunların, borularla, Avrupa kıtasına nakil edilmesi üzerinde de durulmaktadır.

Petrol maddelerine olan taleplerin artması, muhtelif memleketlerde rafineri tesislerinin de inkişafını teşvik etmiştir.

1960, 1961 yılları dünya petrol rafinaj kapasiteleri, yıl başı itibarıyla ve milyon ton olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Bölgeler	Dünya Rafineri Kapasitesi Milyon Ton/Yıl		Artışlar		Dünya Kapasitesine nazaran %ler	
	1960	1961	Milyon Ton	1960 - 1961 Artış %	1960	1961
Kuzey Amerika	534,900	538,800	3,900	0,72	45,76	43,40
Orta ve Güney Amerika	150,000	161,320	11,320	7,54	12,83	13,—
Orta Doğu	71,100	78,230	7,130	10,02	6,08	6,30
Uzak Doğu ve Avustralya	63,200	67,070	3,870	6,12	5,41	5,40
Batı Avrupa	184,900	214,890	29,990	16,21	15,83	17,32
Sovyet Bloku	147,000	63,500	16,500	11,22	12,58	13,17
Diğer	17,600	17,600			1,51	1,41
Dünya Toplamı	1.168,700	1.241,410	72,710	6,22	100,—	100,—

Bir yıl zarfında kaydedilen 72,810 milyon tonluk artış daha ziyade Batı Avrupa, Japonya, Doğu Avrupa gibi istihlakın süratle arttığı yerlerde olmuştur.

Halen yapılmakta olan inşaat istikbalde de faaliyetin aynı tempo ile yürümesini temin edici mahiyettedir. 1965 yılı sonuna kadar dünya rafinaj kapasitesinin takriben 1.600,000 milyon tonu aşacağı tahmin edilmektedir.

A. B. D. ve Kanada'da yeni inşaat yek-

nesak bir tempo ile devam etmekte ve dolayısıyla kapasitelerini artıran diğer dünya memleketlerine nazaran geri kalmaktadır.

Gerek mevcut olan rafinerilerin kapasitelerini artırılması ve gerekse yeni rafinerilerin kurulması suretile dünya kapasitesinin artırılmasında, Uzakdoğu, Avrupa, Ortadoğu, Güney Amerika memleketleri faaliyet göstermektedir.

Önümüzdeki bir kaç sene zarfında ilk rafinerilerini inşa etmek durumunda olan 25

memleket mevcuttur. Cem'an 33'e balığ olan bu yeni rafinerilerin 20 tanesi Doğu yarımküresinde ve bilhassa Afrikada, geri kalan 13 adedi Biati Yanmkürresinde bilhassa Orta Amerika ile Karaipler bölgesindedir.

Diğer taraftan, petrolün kimyasal anlayışla işlenmesi sadece mutad olduğu veçhile artık yalnız rafinerilerde yapılmamakta ve bu gibi faaliyetler petroşimik tesislerde de inkişaf etmektedir.

GeneLolarak ifade edilirse, milletlerarası endüstride yeni rafineriler ve petroşimik tesisler ile ilgili olarak önümüzdeki bir- kaç sene zarfında 10,5 milyar dolardan fazla bir yatırım yapılması beklenmektedir. Bunun 4,9 milyar kadar yeni rafinerilere ve kapasite artırılması ameliyesine, 5,7 milyar kadar ise petroşimik tesislerine ait olacaktır..

Bugün hür dünyada takriben 630 kadar petrol rafinerisi ve yine takriben bir o kadar da petroşimik tesis bulunmaktadır.

Yukarıda kaydedilmiş bulunan kapasneler bütün dünyada Sovyet Rusya ve blokun; dahil memleketlere şamil bulunmakla beraber, Komünist memleketlerindeki tesislerin sayısı hakkında kesin doneler oldukça kift yetsizdir.

Petrol istihsal ve istihlâkinin inkişafına muvazi olarak dünya filosu tarafından da artışlar kaydedilmiştir. 1961 yılında, mecmu tonajı 3.878.400 ton olan 104 yeni gemi denize indirilmiş, buna mukabil 111 tanker imha edilmiş (9 u kaza eseri) 44 tanker ise başka işlerde kullanılmak üzere tadilâta tâbi tutulmuştur. Denize indirilenler meyamnda 27 tankerle Büyük Britanya birinci mevkiî işgal etmekte ve bunu sırasile Norveç, Japonya, Liberya, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri, Hollanda v.s. takip etmektedir.

Bu suretle 1960 yılı sonunda 64.286,776 ton ve 2.937 adet olan dünya tankerleri 1961 yılı zarfında 1.685.658 tonluk bir artış kaydederek 65.972.434 tona yükselmiş, tanker sayı-

sında ise 51 adet azalma olarak 2.886 ya düşmüştür.

Daha büyük gemilere karşı olan temayül 35.050 ton olan 1960 ortalamasını, 1961 yılında 37.290 tona çıkarmıştır.

Halen sipariş edilmiş bulunan yeni tankerler cem'an 256 adet olup, bunların gros tonajı 12^551.850 dir. Her yıl bir miktarı denize indirilecek ve 1966 yılı sonunda da tamamlanacak olan bu tankerlerden 210 nunun tonajı 30.000 in üstünde 3 adedinin ise 100.000 ilâ 110.000 arasında olacaktır. Ayrıca iki adedi 130.000 ilâ 140.000 ve bir dev tanker de 150.000 ilâ 160.000 tonaja sahip bulunacaktır.

Sovyet bloku inhisandaki tanker filosu daha küçük olmakla beraber, tanker kapasitesi süratle artmaktadır. Halen Sovyet Rusyanm 1.470.769 tona balığ olan 94 tankeri vardır. Bunlardan 71 adedi 10.000 ilâ 14.000 tonluktur. Sadece 3 tanesi 40.000) ilâ 49.900 tonluktur. 15 yeni tankeri de imâl halindedir.

Hampetrol, petrol mahsulleri tabii gaz nakliyatını kolaylıkta ve ucuz olarak temin eden pipe-lines faaliyetlerinde de inkişaf kaydedilmiştir. 196 yılı sonunda 1.339.150 kilometre olan hür dünya memleketlerinin mecmuu boru uzunluğu 1961 yılı sonunda 1.380.650 Km. ye Sovyet Rusyanm ise 40.000 Km. den 46.600 Km. ye yükselmiştir.

Dünya ham petrol istihsal ve rafinaj faaliyetleri meyamnda 1961 yılında petrol arama işlerinede önem verilmiştir. Dünya petrol rezervlerinde o yılın istihsali çıktıktan başka artışlar olmuştur. 1962 yılı başında dünya ham petrol rezervi, bu miktarlara yem ilâvelerin yapılmaması ve 1961 yılı istihsal temposuna devam edilmesi halinde 40 senelik bir ömre tekabül etmektedir.

1960, 1961, 1962 yılları başlangıcı itibarile dünya ham petrol rezervleri, milyar varil olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Bölgeler	1960	h«	1962	%	Rezervin 1961 istihsaline nisbeti
Kuzey Amerika	38,090	40,785	40,500	13,07	15
bundan: A. B. D.	35,500	33,535	35,500		14
Orta ve Güney Amerika	24,436	22,812	24,706	7,97	17
bundan: Venezüella	18,000	18,500	17,550		17
Avrupa	30,883	34,474	35,488	11,45	26
bundan: U. R. S. S.	28,000	31,500	32,500		28
Uzak Doğu	10,897	11,656	11,368	3,67	48
bundan: Endonezya	9,000	9,500	9,500		66
Afrikr	7,273	8,100	9,709	3,13	70
bundan: Sahra Cezâir	5,000	5,200	5,500		49
Libya	1,500	2,000	3,000		
Orta Doğu	181,436	183,160	188,204	60,71	95
bundan: Suudi Arabistan	50,000	50,000	52,000		109
İran	35,000	35,000	35,000		85
Irak	25,000	27,000	26,500		77
Kuveit	62,000	62,000	62,000		107
Diğer	29	-	-	-	
Dünya Toplamı	293,044	300,987	309,975	100,—	40

B Türkiye'de Petrol:

Yurdumuzun yeraltı servetlerinden birisi ve en mühimmi olan petrol yataklarının araştırmaları, Cumhuriyetten evvel Cumhuriyetten sonra ve bugünkü durum olmak üzere üç safhada, topluca aşağıda mütalâa edilmiştir:

1 — Cumhuriyetten evvelki devre: Bu devrede petrol araştırmaları İskenderun, Trakya, Musul, Erzurum ve Van olmak üzere 5 bölgede cereyan etmiştir.

19 uncu yüzyılın sonlarına doğru sondajlarla petrol aramalarına ilk sahne olan yer İskenderun civarında Çengen olmuştur.

Bu havalide bir Alman-İngiliz firması tarafından 10 kadar ufak sondaj kuyusu açılmış olup müsbet netice alınmadığı için faaliyet tatil ve imtiyaz feshedilmiştir.

Sondajlarla petrol aramalarına sahne olan ikinci yer Trakyada Mürefte ve Şarköy havalisi olmuştur.

Birinci Cihan Harbinin çıkmasına kadar bu havalide muhtelif şirketler ve jeologlar tarafından eüdlar yapılarak bir takım kuyular açılmış çok ehemmiyetsiz petrol ve bazı gaz amelerine rastlanmış ise de hiç biris iktisadî bir verim vermemiş ve harbin ilânı üzerine faaliyetler terk edilmiştir.

Osmanlı imparatorluğu zamanında Musul bölgesindeki petrol kaynakları önceleri arazi sahipleri tarafından iptidâî bir şekilde işletilmekte idi.

Evvelâ 1898 - 1899 tarihli fermanlarla Sultan Abdülhamit'in Hassa hazinesine bağlanan ve Meşrutiyetin ilânından sonra Meşrutiyet Hükümetine devredilen petrol hak ve kaynakları muhtelif şirketler tarafından işletilmiştir.

Bu kumpanyaların entrika dolu faaliyetleri pek uzun, maceralı ve zararlı olmuştur.

Neticede 5 Haziran 1926 tarihinde Ankarada üçlü Hükümet (Türkiye, İngiltere, Irak) arasında bir mukavele akdedilmiştir. Mukaveleinin 14 ncü maddesi ile Irak Hükümeti kumpanyalardan temin edeceği gelirlerden % 10 unu Türkiye Cumhuriyetine 25 sene müddetle ödemeyi taahhüt etmiştir.

Erzurum ve Van bölgeleri petroleri Birinci Cihan Harbinde, işgal yıllarında (1916-1917) Ruslar tarafından etüdlar yapılmış, Hasankale ve Kurzot'ta sondajlar ve galeri usulü ile işletilmeye teşebüs edilmiş ise de, hem iktisadî petrole rastlanmayışı, hem de Rusya'da Bolşevik ihtilâlinin patlaması üzerine başlanan işler yüzüstü kalmıştır.

Görülüyor ki bu devrede, muhtelif yerlerde petrol arama sondajlarıyla, kuyular açılmış ve jeolojik etüdlar yapılmış çok e-

hemiyetsiz petrol ve bazı gaz emarelerine rastlanmış fakat hiç birisi iktisadî bir verim vermemiştir. Faaliyetler daha ziyade petrol imtiyazı vermek, feshetmek veya başkalarına devretmek veyahut da petrol arama ruhsatnamesi vermek ve iptal etmek gibi muamelelerden ibaret kalmış, şirketleri gücendirmekten başka bir iş görülmemiş ve petrol de bulunamamıştır. *Bu* devre petrol imtiyazı veya ruhsatnamesi spekülasyon devresi adıyla vasıflandırılabilir.

2 — Cumhuriyeti takip eden devre : Cumhuriyetin ilânını müteakip petrol imkânlarını bizzat araştırmayı Hükümet bir ana prensip olarak ele almıştır.

1926, Türkiye petrol tarihinde hususî ehemiyeti haiz bir yıl olmuştur. Zira bu yıl 792 sayılı petrol kanunu çıkarılmış olup bu kanun hükümlerine göre Türkiye Cumhuriyeti hudutları dahilinde bilcümle petrol arama ve işletilmesi hakkı Maâdin Kanunu ahkâmına tâbi olmak kaydıyla Devlete verilmiştir.

1933 yılında da Türkiye petrol araştırmalarında çok önemli bir tarihtir, adeta bir dönüm noktası ve yılıdır. Bu yıl 20 Haziran 1933 tarih ve 2189 sayılı kanunla "Petrol Arama ve İşletmesi İdaresi, Altın Arama ve İşletmesi İdaresi" adlarıyla iki müstakil ve hükâmî şahsiyeti haiz birer müessesese kurulmuştur.

Jeolojik etüdlerin ve petrol arama faaliyetlerinin günden güne genişlemesi devam ederken, 1935 yılının Haziran ayında 2804 sayılı kanunla (Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü) kurulmuştur.

Yurdumuzun muhtelif yerlerinde devam eflmekte olan petrol arama faaliyetleri bu tarihten sonra daha mütekâsif bir şekilde yürütülmüştür.

Memleketimizde ilk defa petrol, jeolojik etüdlere 1934 yılında başlanan ve detay tetkikleri 1938 de tamamlanan Raman bölgesinin Maymuna boğazında 1939 yılının sonbaharında açılan 1 numaralı sondaj kuyusu ile 1048 metrede 20 Nisan 1940 tarihinde bulunmuştur.

Günde 10 ton ham petrol veren bu kuyudan sonra gerek Raman ve gerekse Garzan sahalarında muhtelif sondajlar yapılmış, hemen hepsinde petrole rastlanmış ve bu suretle bu sahaların ekonomik ve ticarî mahiyete petrol ihtiva eyledikleri anlaşılmıştır.

Elde edilen ham petrolü işleyebilmek için evvelâ tecrübe mahiyetinde olmak üzere 1942 yılında, ilk defa Maymune boğazında günde 10 ton kapasiteli bir rafineri, bilâhare Batman'da günde 200 ton kapasiteli ikinci bir rafineri kurulmuş ve bunu, günde 1000 tonluk yeni bir rafineri inşası takip etmiştir.

Devlet hesabına çalışmağa başlanılan tarihten 7 sene sonra devam eden büyük gayretler sayesinde ve takriben 52 milyon lira sarfiyle memleketimizde petrolün bulunuşu, diğer komşu ve bazı Avrupa memleket faaliyetleriyle mukayese edildiği takdirde Türkiye'nin, asgarî zamanda ve asgarî bir masrafla petrolü bulunduğu görülür.

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünün j'illarca Türk ve yabancı mütehassıs elemanlarıyla her türlü modern usulleri tatbik etmek suretiyle memlekete kazandırdığı müsbet ve hayırlı işlerden birisi Raman ve Garzan petroleri olmuştur.

Elde edilen neticeleri şükranla ve iftiharla kaydetmek gerekir.

3 — Bugünkü durum: Yeni etrol Kanununu neşriyle başlayan bu devre, o tarihten bugüne kadar yapılan petrol faaliyetlerini ihtiva etmektedir.

Bilindiği üzere gerek petrol aranması ve gerekse işletilmesi büyük sermayeye ihtiyaç göstermektedir. Oysa Devlet organları vasıtasıyla temin edilen bütçenin mahdut oluşu, Türkiyede mevcudiyeti kuvvetle tahmin edilen petrol kaynaklarından bir an evvel lâyiki veçhile faydalanmak imkânlarını vermemekte idi.

Bunun, ancak yabancı ve yerli hususî teşebbüs yatırımları ile kabil olabileceği düşünülerek yeni bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Zamanın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde hazırlanan bu tasarı, 7.3.1954 tarihinde T.B.M.M. ince 6326 sayı ile kabul edilmiştir. Bunun ancak yabancı ve yerli hususî teşebbüs yatırımları ile kabil olabileceği düşünülerek yeni bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Zamanın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde hazırlanan bu tasarı, 7.3.1954 tarihinde T.B.M.M. ince 6326 sayı ile kabul edilmiştir. Bu kanun bilâhare tatbikattan elde edilen neticelere göre 13.5.1955 ve 6558 ve 29.5.1967 tarihinde 6887 sayılı kanunlarla tadil edilmiştir.

Türk Petrol Kanununun bir taraftan millî serveti korurken diğer taraftan da petrol

işlerine külliyetli yatırımlar yapmış olanların haklarını en elverişli bir şekilde te'lif etmiş bulunmaktadır.

Bu kanun gereğince kurulmuş bulunan Petrol Dairesi Reisliği de Petrol Kanunu hükümlerinin tatbiki ile vazifelendirilmiş ve bu daire bugüne kadar başarı ile çalışmıştır.

Türkyeyi 9 Petrol Bölgesine ayıran bu kanunun neşrinden sonra ikisi Türk, birisi Alman, bir üçüncüsü Hollandalı ve kalanları Amerikan sermayeli olmak üzere 20 kadar petrol arama şirketi, her türlü modern teknik cihazlarla 250 kadar arama ruhsatnamesi alarak faaliyete geçmiştir.

Bu şirketler, evvelce yapılmış olan M.T. A.E. nün jeolojik, jeofizik ve paleoantolojik etüdlerinden faydalanmışlar, para ve bilhassa zaman sarfından büyük çapta tasarruflarda bulunmuşlardır.

Yeni Petrol Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra bu mevzuda ilk defa faaliyete geçen şirket 6327 sayılı hususî bir kanunla kurulmuş olup Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığıdır. Bu ortaklık evvelce M.T.A.E. tarafından keşif edilmiş bulunan petrol sahalarını devir almış, arama, istihsal ve rafinaj faaliyetlerini geliştirmiş ve yeni petrol sahaları bulmuştur.

Yeni Petrol Kanunumuzun tatbikatı olarak 1961 yılında muhtelif şirketlerce memleketimizde yapılan petrol faaliyetleri aşağıda incelenmiş ve 1955 yılından 1961 sonuna kadar elde edilen neticeler hülâsa edilmiştir.

1 — Jeolojik istikşaf:

Petrol arama maksadıyla yapılan jeolojik istikşaf, jeolojik ve jeofizik olmak üzere iki' grupta mütalâa edilmiştir.

a) Jeolojik faaliyet:

1956 da 148 ekip-aylık jeolojik arazi faaliyeti, 1957 yılında 163 ekip-aya, 1958 yılında en yüksek seveye olan 164 ekip-aya bağlı olduktan sonra bunu takip eden senelerde işin icabı olarak azalmaya başlamış ve 1959 yılında 156 ekip-aya, 1960 yılında 87 ve nihayet 1961 de 73 ekip-ay jeolojik arazi faaliyeti yapılmıştır.

Bu şekilde, altı yıllık süre zarfında 891 ekip Pay tutarında arazi faaliyeti olmuştur. 1961 yılı zarfında yapılan umumî jeolojik

etüd 15.865 Km² ve detay jeolojik etüd de 13Ü38 Km² lik saha kaplamaktadır.

b) Jeofizik faaliyet:

1961 sonu zarfında 51,89 ekip-aylık jeofizik faaliyet ile 12.668 Km² yer kaplayan bir sahanın gravimetrik ve magnetometrik etüdü yapıldığı gibi, 1.366,3 Km profil sismik çalışmaya ikmal edilmiştir.

Bu şekilde, altı sene zarfında 591 ekip-ay jeofizik faaliyet sayesinde 134.600 Km² kaplayan gravimetrik ve magnetometrik ve ayrıca 16.712 Km. profil uzunlukta sismik etüd yapılmıştır.

2 — Sondajlar:

1961 yılında memleketimizde ,T.P.A.O., Mobil Exploration, Turkish Fulf Oil Company, Turkse Shell, American Overseas ve Tidewater grubu, Şirketleri sondaj faaliyetlerinde bulunmuşlardır.

1960 yılında 27 arama ve 8 inkişaf olmak üzere 35 sondaja başlanmış sene zarfında 66.338 metre tulde sondaj yapılmıştır. Bu faaliyetin bilhassa arama bakımında büyük artış kaydettiği görülür.

1961 yılında 51 adet arama ve 5 adet inkişaf olmak üzere 56 adet sondaja başlanmış (1960 yılma nazaran adet itibarjifle P/o 60 fazla), ve sene zarfında 88.690 metre (1960'a nazaran metraj itibarile % 34 fazla) sondaj yapılmıştır.

1955 yılından 1961 yılı sonuna kadar memleketimizde gerek T.P.A.O. ve gerekse yabancı şirketler tarafından yapılmış olan inkişaf ve arama sondajları, yekûn itibarile •metre olarak aşağıda gösterilmiştir.

Yıllar	T.P.A.O.	Diğer Şirkeiler	Yekûn	t. P. A. O. nisbeti %
1955	15.241	—	15.241	100,—
1956	15.989	3.098	19.087	83,7
1957	12.465	11.681	24.146	51,6
1958	19.426	28.331.	47.757	40,7
1959	24.553	36.127	60.680	41,7
1960	27.624	38.720	66.344	41,6
1961	43.022	45.668	88.690	48,5
Yekûn	158.320	163.625	321.945	49,1

1961 yılı zarfında V inci Siirt bölgesinde açılan arama sondajları sayesinde dört yeni petrollü saha keşfedilmiştir. Bunlar sırası ile Kayaköy, Magrip Batı Raman ve Kurtalan'dır.

Bu bölgede tamamlanan yedi arama sondajından dördü keşif kuyusu olarak sonuçlanmış ve yeni petrolü sahaların vüsatinin tesbit maksadile açılan 13 tesbit sondajından da onu petrollü olarak neticelendirilmiştir.

Bu yeni keşiflerin başlıca hususiyetleri kuyu verimlerinin Garzan ve Raman'a nazaran fazlalığıyla Kayaköy, Kurtalan'ın kendiliğinden akabilmeleri ve yüksek vasıflı petrol ihtiva etmeleridir.

Kayaköy keşfi:

N.V. Turkse Shell tarafından Diyarbakırın 42 Km. kuzey doğusunda Kayaköy civarında açılan Kayaköy-1 sondajında arıza olmuş fakat 19.6.1960 tarihinde başlanan Kayaköy-2 sondajı, 11 Ocak 1961 tarihinde keşif kuyusu olarak ikmal edilmiştir. 3453 metre derinlikte olan bu kuyuda müstahsil seviye 1768 metre derinlikte Kratase kalkerleridir. Kuyudan istihsal tecrübeleri esnasında 38 API graviteli 300 varil hampetrol akıtılmıştır. Kayaköy petrollü sahasının vüsatinin tesbit maksadile keşif kuyusunun 1,5 Km. kuzeybatısında, 17 Ocak 1961 günü açılmaya başlayan Kayaköy - 3 sondajı 19 Mart 1961 günü 2455 metre derinlikte petrollü olarak ikmal edilmiştir. Müstahsil seviyeye 1888 metre derinlikte girilmiş bulunan bu kuyu verim bakımından Kayaköy - 2 kuyusuna benzemektedir. Petrolü sahanın doğuya uzanımını tesbit maksadile, keşif kuyusundan 2 Km. doğuda açılan Kayaköy-4 kuyusuna 26 Mart 1961 günü başlanmış ve bu kuyu 29 Nisan 1961 tarihinde 1893 metre derinlikte petrollü olarak ikmal edilmiştir. Zemin rakımı itibarile diğerlerinden daha düşük bir seviyede bulunan bu kuyu, sahanın en yüksek verimli kuyusudur. Kayaköy-4 kuyusunun takriben 1,5 Km. doğusunda 2 Mayıs 1961 tarihinde açılmaya başlanan ve 11 Haziran 1961 de 2330 metre derinlikte tamamlanan Kayaköy-5 kuyusu tahminlerin hilâfına kuru olarak neticelenmiştir. 15 Kasım 1961 günü başlanıp 10 Aralık 1961 tarihinde ikmal edilen ve strüktüel bakımından sahanın en yüksek kuyusu olan Kayaköy 6, bir inkişaf kuyusu olarak açılmış ve ikmalini müteakip istihsale konulmuştur.

Kayaköy petrollü sahasından tecrübe esnasında elde edilen hampetrol T.PAO. gına verilerek Batman rafinerisinde tasfiye edilmiştir. Bilâhare yapılan istihsal, tankerler vasıtasile Mersin rafinerisine sevk edil-

meye başlanmıştır. 1961 yjı zafrında bu sahadan 99.841 varil iam petrol istihsal edilmiştir.,

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Keşifleri:

Mağrip Keşfi:

1 Ocak 1961 günü başlamış bulunan Magrip-1 kuyusu, 1935 metre derinlikte, 18 Mayıs 1961 günü bir Keşif Kuyusu olarak ikmal edilmiştir. Bu petrollü sahanın vüsatinin tesbit maksadile 1961 yılı zarfında Keşif Kuyusunu çerçeveler durumunda Magrip 2, 3, 4, 5 ve 6 kuyullarına başlanmıştır. Açılan bütün bu kuyularda petrole rastlanmış olmasına rağmen Mağrip-2 ve 6 numaralı kuyulardan ticarî miktarda petrol istihsalı yıl içerisinde mümkün olamamıştır. 18-19 API graviteli bir petrolü ihtiva eden bu sahadaki kuyuların her birinden pompajla 300-600 varil/gün hampetrol istihsalı mümkün görülmektedir. Mağrip petrolü evsaf bakımından Germik petrolüne yakındır.

Batıraman keşfi:

Raman antiklanilinin Maymua boğazı batısında kalan kısmın tahkiki uzun zaman-danberi düşünölmekte ise de bu husus ancak 10 Nisan 1961 günü açılmaya başlanan Batıraman-1 kuyusu ile tahakkuk ettirilmiştir. 18 Temmuz 1961 günü 1533 metre derinlikte tamamlanan bu kuyunun günlük verimi 300-500 varil olup, petrol 13,8-14,5 API Gravitelidir.

Petrollü seviye takriben, 60-70 metre kalınlık arzilmektedir. Mezkûr sahamn vüsatinin tesbit maksadile, 1961 yılı zarfında Batıraman-2, 3, 4, 5, ve 6 tesbit sondajlarına 3x9 Km2 lik bir sahayı kapılabilecek şekilde başlamış ve bunlardan 1,2 ve 5 petrollü, 4 az petrollü ve 3 petrollsüz (sıkı dokulu) olarak tamamlanmıştır.

Batıraman petrol sahası bugünden, rezerv itibarile Türkiyenin en büyük sahasıdır. Bununla beraber, petrol evsafının düşük olması, gerek istihsal ve gerekse borularla nakli bakımından karşılaşılan bazı teknik problemlerin hallini gerektirmektedir.

Kurtalan Keşfi:

Reşan strüktürünü kuzeybatı dalımı üzerinde Kurtalan kaza merkezinin takriben 4 Km. Kuzeyinde 12 Ağustos 1961 günü başla-

nan Kurtalan-1 sondajı 31 Ekim 1961 günü 1750 metre derinlikte günde 33 API Graveteli kendiliğinden takriben 300 varil hampetrol verebilecek şekilde tamamlanmıştır.

Bu keşif, Türkiye Petrolleri A. O. lığının yüksek vasıflı petrolü havi ilk sahasının teşkil ettiği gibi Kurtalan-1, Ortaklığın kendiliğinden akabilen ilk kuyusudur. Petrol sahasının tesbiti maksadıyla Keşif kuyusundan takriben 3 Km. kuzeybatıda yerleştirilen Kurtalan-2 sondajına yıl sonunda 315 metre derinlikte devam edilmekte idi.

1962 yılı sonlarına doğru Kurtalana 17 Km. mesafede Bâda mevkiinde yapılan sondajda petrole rastlanmıştır.

İstihsal Faaliyetleri:

1 — Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı:

1961 yılı zarfında, T.P.A.O. Raman Garzan ve Germik sahalarından istihsal ameliyesine devam ettiği gibi sene zarfında keşfetmiş olduğu üç yeni petrolü sahanın tesbitine çalışılmış ve bu arada tamamladığı bazı kuyulardan da istihsal tecrübelerine devam edilmiştir.

2 — American Overseas Şirketi:

California Asiatic Oil Company ve Texaco Overseas Petroleum Company'nin müştereken sahip buldukları Kâhta petrolü sahasından 1959 yılında 16.737 ve 1960 yılında 12.687 ton hampetrol istihsalim müteakip şirketler mezkûr petrolü sahayı satış imkân-sızlıkları muvacehesinde 1961 yılında işlet-

memişlerdir. Sadece Ocak 1961 yılında sahadan 202 varil petrol istihsal edilmiştir.

3 — Mobil Explanation Mediterranean Inc. Şirketi:

Adananın 30 Km. Kuzeyinde 31 Temmuz 1960 tarihinde keşfedilen Bulgurdağı petrolü sahasını teşkil ameliyesinden ilk merhaleyi teşkil eden sondaj faaliyeti Bulgurdağı 1, 2, 3, 4,; 4 Şubat 1961 tarihinde Btlgurdağı-5 kuyusunun ikmalini müteakip durdurulmuştur. Ağustos 1961 de sahada istihsal tecrübelerine başlanmış olup, sene sonuna kadar 106.126 varil petrol istihsal edilmiştir. Elde edilen hampetrol, inşası tamamlanan Mersin Rafinerisi tanklarında depo edilmiştir. Rafinerinin işletmeye açılması ile birlikte bu petrolün rafinaj'na geçilecektir.

4 — N. V. Türkse Shell Şirketi:

N. V. Turkse Shell tarafından sene zarfında keşfedilen Kayaköy petrolü sahasında 1961 yılı zarfında dördü petrolü olmak üzere beş kuyu tamamlanmış ve Mayıs 1961 den itibaren tecrübe istihsaline geçilmiştir. Sahadan yapılan tecrübe istihsaline başlangıçta Batman ve bilâhare Mersin Rafinerisine tankerli kamyonlarla sevk edilmiştir.

Petrollü sahalarımızdan, 1955 den 1961 yılı sonuna kadar istihsal olunan hampetrol miktarları, sahalar ve şirketler itibarile ton olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Yıllar	P E T R O L S A H A L A R I								
	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı					Amoseas	Mobil	Shell	Toplam
	Raman	Garzan	Kurtalan	Batı Raman	Magrip	Kâhta	Bulgurdağ	Kayaköy	
1955	178.596								178.596
1956	278.467	27.149							305.616
1957	196.971	101.168							298.139
1958	195.586	132.957							328.543
1959	108.411	192.478				16.738			389.627
1960	189.972	172.513				12.687			375.172
1961	174.497	237.880	483	696	710	32	14.202	13.243	441.748

Tasfiye faaliyetleri:

1 — Batman Rafinerisi:

T. P. A. O. mn sahibi bulunduğu Batman'daki yeni rafineri 1961 yılında faaliyeti-ne normal olarak devam etmiştir. Yeni rafineri,

1960 yılında yapılan tevsi dolayısıyla kapasitesi % 75 artarak yılda, 580.000 ton hampetrol işliyebilecek duruma geçmiştir. Halen bu miktarın daha da artırılması üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. 1963 yılında bu rafinerinin 616.00 ton kapasite ile işlenmesi için tertibat alınmıştır.

Bu durumda, yeni rafineri, bölgede istihsal edilen hampetrolü işlemeye kâfi geleceğinden, bir pilot-plant olarak vazifesini fazlasıyla yapmış olan küçük rafinerinin faaliyeti 1961 yılı başında durulmuştur.

1961 yılında yeni rafineride 410.511 ton hampetrol işlenmiş 371.012 ton mahsul alınmıştır.

• 2 — İzmit Rafinerisi (İPRAŞ):

İzmit Petrol Rafinerisi Anonim Şirketi (T.P.I.A.O. İle California Texas oil Corp.) tarafından 23 Nisan 1960 tarihinde montajına

başlanan rafinerinin, süratli bir çalışma neticesi 1961 yılı ortalarında montajı bitirilmiş ve kontrollan. da yapılarak, 24 Ağustos ve 26 Kasım 1961 tarihinde tecrübe çalışmasına başlanmıştır. Çalışma, sene sonuna kadar normal olarak devam etmiştir.

Rafinerinin yıllık kapasitesi 1.000.000 ton hampetrol olup, faaliyet devresi içinde, bu rafineride 219.295 ton hampetrol işlenmiş ve 174.172 ton mahsul alınmıştır.

1961 yılında, her iki rafineri de işlenen hampetrol miktarları ile elde edilen mahsuller, aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Rafineriler	İşlenen Ham Petrol Ton	ELDE EDİLEN MAHSULLER (Ton olarak)									Rafineri zayıflığı ve zayıflığı	
		Benzin	Solvent	Jet	G. Yağı	Motorin	Fuel-Oil	Asfalt	L.P.G.	Toplam	Ton	%
Batman	410.551	77.280	1.246	-	10.870	38.270	187.256	56.090		370.012	40.539	9,84
İzmit	219.395	40.573			5.532	40.206	87.231		630	174.172	45.123	20,57
Toplam	629.846	117.853	1.246	-	16.402	78.476	274.287	060'9S	630	544.184	85.662	13,60

3 — Mersin Rafinerisi (ATAŞ):

Anadolu Tasfiyehanesi Anonim Şirketi (Mobil Overseas Oil Company İne. The Royal Dutch ve The British Petroleum Company Limited) tarafından 1961 yılı içinde montajına devam edilmiş ve yıl sonunda bütün tesisin tamamen >% 95 i bitmiş olup, ancak ufak tadiller, boya işleri ve sön kont-

roller gibi tâli işler kalmıştır.

1962 yılı içinde işletmeye açılacak olan rafinerinin kapasitesi 3.200.000 tondur.

Her üç rafinerinin tam kapasite ile çalışması halinde, memleketimizde tasfiye edilebilecek hampetrol miktarları ile elde edilecek mahsuller aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Rafineriler	Kapasite Ton/ Yıl	ELDE EDİLEN MAHSULLER (Ton olarak)									Rafineri zayıflığı ve zayıflığı	
		Benzin	Solvent	Jet	G. Yağı	Motorin	Fuel-Oil	Asfalt	L.P.G.	Toplam	Ton	%
Batman	616.000	86.300	1.500		17.000	60.000	292.600	122.000		579.400	36.600	5,94
izmit	1.000.000	270.000		-	100.000	175.000	374.000		15.000	934.000	66.000	6,60
Mersin	3.200.000	528.000			289.000	823.000	1.404.000			3.044.000	156.000	4,87
Toplam:	4.816.000	884.300	1.500	-	406.000	1.058.000	2.070.600	122.000	15.000	4.557.400	258.600	5,36

İthalât, İhracat ve İstihlâk miktarları:

1961 yılında Türkiye, izmit Rafinerisinin faaliyete geçmesi dolayısıyla, ilk defa hariçten hampetrol ithal etmiştir. İthal edilen miktar 267.369 ton olup bunun 48.074 tonu stoka konularak 219.205 tonu rafineride işlenmiştir.

Petrol mahsulleri olarak ithal edilen miktar 1.471,527 tondur. Buna, her iki rafineriden elde edilen 544,184 tonluk mahsul ilâve edildiğinde 2,015,711 tona baliğ olan miktar-

dan, 51.484 ton ihraç edilmiş ve geri kalan 1.964.227 ton petrol mahsulleri memleketimizde istihlâk edilmiştir.

1960 yılında akaryakıt ithalâtımız 1.259.000 ton ve istihlâkimiz de 1.618.852 ton olduğuna göre 1961 yılında, 1960 yılına nazaran, ithalâtımızda 212.527, istihlâkimizde ise 345.375 tonluk artış kaydedilmiştir.

Rezerv durumu:

Memleketimizin hampetrol rezerv miktarım kâfi bir rakkam ile ifade etmek münâ-

kün görülememektedir. Bundan evvelki yıllarda ümit verici olarak vasıflandırılabilen rezervlerimiz halen emniyet verici bir keyfiyet arz etmektedir. Zira başta Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı olmak üzere muhelif yabancı şirketler tarafından devamlı aramalar sayesinde, yeni yeni petrol sahaları keş edilmiş ve edilmektedir. Ancak bu sahaların ihtiva eyledikleri petrol miktarlarını tesbiti ilâve sondajlara ve uzun etüdlere lüzum göstermektedir. Bununla beraber kat'iyetle ifade olunabilirki, bugün yalnız Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına bilinen sahaların ihtiva eylediği ham petrol rezervleri, mevcut rafinerilerin kapasiteleri çok yüksek olduğuna göre, memleketimizin uzun seneler petrol ihtiyacını karşılayabilecek imkânını vermektedir.

Hülâsa olarak denilebilir ki:

Petrol Kanununun tatbikatı ile ilgili olarak altı yıldanberi 22 şirketin açık bölgelerimizde yapmış oldukları jeolojik ve jeofizik çalışmalar ve açılan sondajlardan elde edilen neticeler büyük bir değer taşımaktadır. Bu bilgilerin yeniden ve değişik görüşlerle tefsiri sayesinde petrol imkânlarımız hakkında kısa zamanda, bir neticeye varılması kabil olabilecektir.

1961 yılında V. nci Siirt Bölgesinde dört petrolü sahanın bulunması Güneydoğuyu daha cazip bir hale getirmiş ve dolayısıyla bu bölgedeki aramaları hızlandırmıştır.

Bu keşiflerden biri N. V. Turkse Shell tarafından bulunan Diyarbakır civarındaki Kayaköy, diğerleri de Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı tarafından Siirt vilâyeti dahilinde bulunan Mağrip, Batıraman ve Kurtalan sahalarıdır.

Ayrıca, Petrol dairesinde mevcut kayıtlara göre, 1961 yılında petrol hakkı sahiplerince petrol ameliyesinde kullanılmak üzere memleketimize ithal edilen sermaye, 111.493.922 lira nakit, 162.104.996 lira malzeme ve 81.830.309 lira hizmet, hak vesair kıymetler olmak üzere cem'an 355,429.227 liraya baliğ olmuştur. Bu meblağın 94.466.604 lirası petrol arama, 258.962.623 lirası da rafineri şirketlerine aittir. 1960 yılı zarfında ithâl edilen sermayenin 274,3 milyon lira olduğu nazarı itibara alınacak olursa, 1961 yılı sermaye ithalinin, 1960'a nazaran % 29,5 nisbetinde daha fazla olduğu görülür.

Bu suretle, 1954 yılından 1961 sonuna kadar Petrol Kanununun tatbikatı olarak ithâl edilmiş bulunan sermaye yekûnu 969.819,932 lira (138.504.344 dolar) olmuştur.

Bu durum ve devam eden arama faaliyetlerinin seyri, petrol sanayimizin gelişmesi, yerli ham petrolümüzün Akdenize akıtılması imkânları üzerinde çalışmayı muhik kılabilecek bir merhaleye ulaşılmış olması bakımından memnuniyet verici olarak kayda değer görülmektedir.

Bibliografi :

- Petrol Dairesi Neşriyatı No. 1,4 ve 6.
- (1962) — World Petroleum Report.
- 1960—1961) — L'Industrie Française du Petrole.
- (1960) — Petrole, Elements Statistique. Comite Professionnel du Petrole.
- (1961) — Activite de l'Industrie Petroliere.
- Kemal Lokman'ın "Türkiye'de Petrol Faaliyetleri ve Neticeleri" (Teknik Haber'den).

